

HƏSƏN MƏMMƏDOV

Naxçıvan Dövlət Universiteti

E-mail: hasan.memmedov61@gmail.com

SAHİBKAR SUBYEKTLƏRDƏ İNFRASTRUKTURLARIN İNNOVATİV YOLLA MODERNLƏŞDİRİLMƏSİ

Məqalədə sahibkar subyektlərdə infrastrukturaların innovativ yolla modernləşdirilməsindən bəhs edilir. Burada innovasiya və modernləşdirmə, onların mahiyyəti və məzmun elementləri açıqlanır. Göstərilir ki, modernizasiya köhnəlikmiş əsas fondların yenilənməsi və yeni infrastrukturun yaradılmasını əhatə etməklə iqtisadiyyatın rəqəbatqabiliyyətinin artırılması və insanların sosial rifah halının yaxşılaşmasına xidmət edir.

Eyni zamanda məqalədə Azərbaycan dövlətinin modernizasiya siyasətinin bir sıra xarakterik xüsusiyyətləri göstərilir. Qeyd edilir ki, modernləşmə cəmiyyətin bütün fəaliyyət sahələrində – iqtisadiyyat, siyasət və mədəniyyət sahələrində köhnəlikdən müasirliyə keçidi özündə ehtiva etməklə, sivilizasiyanın inkişafa transformasiya olunmasından ibarətdir.

Sənaye və kənd təsərrüfatında modernləşmə siyasətinin infrastrukturaların inkişafına təsirdən bəhs edilir və göstərilir ki, kənd təsərrüfatı və sənayedə modernləşmənin tətbiqi bu sahələrdə məhsuldarlığın artmasına gətirib çıxarır. Həmçinin qeyd olunur ki, aqrar sahədə modernizasiya bu sahədə texniki-texnoloji yenilənməni özündə ehtiva edir.

Sonda qeyd edilir ki, sahibkar subyektlərdə innovasiya yolu ilə infrastrukturaların modernləşdirməklə davamlı sosial-iqtisadi inkişafın təmin olunmasına şərait yaratmaq mümkündür.

Açar sözlər: *İnnovasiya, modernləşmə, modernizasiya, infrastrukturalar, köhnəlik, müasirlik.*

Azərbaycanın bir iqtisadi sistemdən digərinə keçidi iqtisadiyyatın başqa sahələrində olduğu kimi infrastrukturaların da yeni yaranan bazar iqtisadi sisteminə transformasiya olunmasını tələb edirdi. Bazar münasibətləri şəraitində infrastruktur sahələrinin yüksək səviyyədə inkişaf etdirilməsi iqtisadi yükün məsuliyyətini daşıyan qurumlardan aşağıdakıları tələb edirdi:

- hər bir iqtisadi fəaliyyət sahələrində iqtisadi inkişafa nail olmaq;
- qeyri-neft sektorunu inkişaf etdirmək;
- geridə qalmış aqrar sənaye sahələrinin inkişafını təmin etmək;
- elmtutumlu sahələrin, yüksək texnologiyaların yaradılmasına üstünlük vermək;
- sənayedə, tikintidə və kənd təsərrüfatında innovativ texnologiyaya keçməklə, həmin sahələrin modernləşdirilməsini həyata keçirmək;
- müasir tələblərə cavab verən, innovativ texnologiyaları idarə etməyə qadir olan intellektual səviyyəli insan kapitalı yetişdirmək və bunun davamlı təkrar istehsalını təmin edən əlverişli elmi mühit yaratmaq.

Bütün bunlar işə tarixi inkişafın artan tələbatına cavab verən cəmiyyətin və ayrı-ayrı təsərrüfat sahələrinin ilk növbədə innovasiya yolu ilə modernləşdirilməsini şərtləndirir.

İnnovasiya latınca “innovato” sözündən olub, dilimizə yeniləşmə, yaxşılaşma kimi tərcümə olunur. Bununla belə, innovasiya ilə əlaqədar əsas anlayışlar hələ də fərqli şərhlərlə ifadə olunur. Bəzi mənbələrdə innovasiya fəaliyyəti-insan kollektivinin yeni elmi biliklər,

ideyalar, kəşflər və ixtiralar, həmçinin mövcud və sınaq edilmiş elmi texnologiya, sistem və avadanlıqların istifadəsi və tətbiqi əsasında innovasiyaların tam həcmdə ictimai realizəsinə yönəldilmiş sistemli fəaliyyət növü kimi qiymətləndirilir. Bəzi mənbələrdə isə mənaqaya davışan şəraitə mütəmadi olaraq münasibə bildirməklə bilik və bacarıqları yeni məhsul və yaxud xidmətə çevirmək mənasını daşıyır. Bu ifadə "kəşf", "səmərələşdirmə", "yeniləşdirmə" kimi məfhumlarla eyniləşdirilir. Başqa sözlə desək, innovasiya elmi-texniki tərəqqinin nailiyyət və yeniliklərini dəridən öyrənilib, istehsalata tətbiq etməklə, yeni məhsul istehsalına yönəlmiş fəaliyyət kimi başa düşülür [6, s. 33-36].

Dünyada gedən bütün bu proseslərin kontekstində modernləşdirmə nəzəriyyəsi yarandıdır. Modernləşdirmə nəzəriyyəsi modernləşdirmə sahəsində ümumdünya təcrübəsinə əsaslanaraq müxtəlif sahələrdə aparılan tədqiqatların nəzəri notalarını məcmuəsinə əhatə edir. Klassik modernləşdirmə nəzəriyyəsi geridə qalmış aqrar ölkələrin sənaye ölkəsinə çevrilməsinə şərait yaratmışdır. Sonrakı mərhələlərdə isə modernləşdirmə prosesi həm inkişaf etmiş, həm də inkişafa meyl göstərən geridə qalmış ölkələri də əhatə etdi. Klassik modernləşdirmə nəzəriyyəsinə görə modernləşmə görən ölkələrin inkişafı mahiyyət etibarilə aqrar cəmiyyətin sənaye cəmiyyətinə transformasiyası adlanır.

Modernizasiya (ingiliscə modern – yenilənmiş, müasir) inkişafı sürətləndirmək məqsədilə obyektin yeni tələb və normalara, texniki şərtlərə və keyfiyyət göstəricilərinə uyğunlaşdırılmasıdır. İqtisadi modernizasiya həm siyasi və sosial, həm də mədəniyyət sahəsinə əhatə etməklə ümumi ictimai xarakter daşıyır.

Modernləşdirilmə nəzəriyyəsinin yaradılardan biri sayılan alman mütəfəkkiri Veber ilk dəfə modern kapitalist cəmiyyəti üçün rasionallaşdırma konsepsiyasını hazırlamışdır.

Rostounun modernizasiya nəzəriyyəsi iqtisadi inkişafı mərhələlərə izah edir. Birinci mərhələdə (traditional society – ənənəvi cəmiyyət) – ənənəvi cəmiyyətdə istehsalın tamamilə istehlak olunduğundan ticarət barter yolu ilə aparılır və texnologiya istifadəsi məhduddur. Rostounun modernizasiya nəzəriyyəsinə görə ikinci mərhələdə (pre-conditions for takeoff – qalxınma üçün zəmin) ixtisaslaşma ticarət üçün izafi məhsul yaradır, güclü mərkəzi hakimiyyət özəl sektoru dəstəkləyir. Üçüncü mərhələdə (takeoff – qalxınma) sənayeləşmə nəticəsində əmək qüvvəsi aqrar sahədən sənayeyə keçir, inkişaf bir neçə region və istehsal sahəsi üzərində konsentrasiyaya olur. Dördüncü mərhələdə (drive to maturity – kamilliyə doğru) iqtisadiyyatı şəxslərin, innovasiyalar yeni investisiya imkanları yaradır və urbanizasiya güclənir. Beşinci mərhələdə (high mass consumption – yüksək kütləvi istehlak) kütləvi istehlak genişlənir, iqtisadi aktivlik artır, servis sektoru aparıcı olur və sosial rifah yaxşılaşır.

Modernizasiya paradigması tarixi inkişaf prosesində özü də dəyişikliyə məruz qalır. Məsələn, XX əsrin 60-cı illərində modernizasiya postindustrial cəmiyyətə keçid kimi qiymətləndirilirdisə, hazırda modernizasiyanın bilik iqtisadiyyatına keçidi sürətləndirən bir paradigma kimi qəbul edirlər.

Modernizasiyanın iki növünü fərqləndirmək mümkündür: üzvü və qeyri-üzvü. Üzvü modernizasiya o ölkələrdə baş verdi ki, onlar yenilikləri özləri icad və tətbiq etdilər, mədəniyyət, mentallıq və dünyagörüşü sahəsində irəlilədilər. Modernizasiya belə cəmiyyətlərdə mərkəzləşdirilmiş dövlət, burjuva münasibətləri, sənayeləşmə, demokratiya və s. üçün zəmin olur.

Qeyri-üzvü modernizasiya isə xarici çağırışlara cavab kimi meydana çıxır və o cəmiyyətlərdə baş verir ki, onlar başqalarının yaratdığı elmi-texniki tərəqqi nəticələrini tətbiq edirlər.

Modernizasiya prosesini innovativ inkişaf olmadan təsvir etmək mümkün deyil. Çünki modernləşmə özlüyündə yeniliklər – innovasiyaların tətbiqini ehtiva edir.

Avstriya iqtisadçısı Şumpeter innovasiyanın beş tipini müəyyənləşdirmişdir:

- yeni məhsul;
- yeni istehsal üsulu;
- təklifin yeni mənbəyi;
- yeni bazarlar;
- biznesi təşkilin yeni yolları.

İqtisadiyyatda əsas fokus ilk iki innovasiya tipinin üstündədir. Şumpeter sahibkarların rolu, yaradıcı destruktivizm (creative destruction) və biznes siklinə əsaslanaraq bildirdi ki, innovasiyaların iqtisadiyyatı tarazlıq halından çıxarır.

Şumpeterin elmi məktəbinin ciddi təsiri altında olan Maklaurların texnoloji yeniliyə aparın baş addımı aşağıdakı kimi müəyyənləşdirib:

- elm;
- kəşf;
- innovasiya;
- maliyyə;
- qəbul etmə (diffuziya).

Hazırda dünyada bəzi firmalar innovasiyaları yaradır, digərləri isə onu imitasiya edir. İnnovasiyaların tətbiqi müxtəlif təşkilatı resursların aktiv və mütəşəkkil istifadəsinə tələb edir. İnnovasiya geniş konsepsiyadır. İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatı (İƏT) innovasiyaya yeni yaxud əhəmiyyətli dərəcədə inkişaf etdirilmiş məhsul (əmtə və ya xidmət) və ya prosesin tətbiqi, yeni marketing metodu, yaxud biznes təcrübəsi, iş yerinin təşkili və ya xarici əlaqələrdə yeni təşkilatı metod kimi tərif verir. Bu, o deməkdir ki, innovasiya fəaliyyətlərinin hamısı əslində innovasiyanın tətbiqinə gətirib çıxaran və ya bunu nəzərdə tutan elmi, texnoloji, təşkilatı, maliyyə və ticari addımlardır [1, s. 83-85].

Azərbaycan infrastrukturunun modernləşdirilməsi, İKT-nin inkişafı, industrializasiya və aqrar sənayeləşmə məqsədilə neft gəlirlərinin indiki halda daha səmərəli, şəffaf və hesabətli şəkildə istifadə etməlidir. Modernizasiya köhnə əsas fondların yenilənməsi və yeni infrastrukturun yaradılmasına əhatə etməklə iqtisadiyyatın rəqəbətqabiliyyətini artırır və insanların sosial rifah halının yaxşılaşmasına xidmət edir. Azərbaycan dövlətinin modernizasiya siyasətinin bir sıra aşağıdakı xarakterik xüsusiyyətləri var:

1. Azərbaycan dövlətinin modernizasiya siyasəti qeyri-resurs iqtisadiyyatının inkişafını təmin etməklə yanaşı, həm də neft-qaz hasilatı, nəqli və emalı sistemlərinin inşası, yenidən qurulması və modernləşdirilməsi nəzərdə tutur. Belə yanaşma uzunmüddətli dönmədə iqtisadiyyatın enerji daşıyıcıları ilə davamlı təminatı deməkdir.

2. Azərbaycan dövlətinin modernizasiya siyasətinin digər bir xüsusiyyəti onun regional, bəzi hallarda isə global xarakter daşmasıdır. Məsələn, yaxın illərdə Yeni Bakı Beynəlxalq Dəniz Ticarət Limanı Kompleksinin tikintisi tamamlanacaq, hava limanlarının infrastrukturunu genişləndiriləcək, dəniz donanması yeniləşdiriləcək, nəqliyyat-logistika mərkəzləri yaradılacaq, Bakı-Böyük Kəşik, Bakı-Astara və Bakı-Yalalama dəmir yolu xətləri yenidən qurulacaq və modernləşdiriləcəkdir. Artıq dəmir yolu şəbəkəsinin diversifikasiyası siyasətinə uyğun olaraq Bakı-Tbilisi-Qars dəmir yolu xətti istifadəyə verilməlidir.

Beləliklə, nəqliyyat infrastrukturunun modernizasiyası Azərbaycanı Şimal-Cənub və Şərq-Qərb dəhlizlərinin kəsişməsində mühüm nəqliyyat və logistika mərkəzinə çevrilməsinə sürətləndirir.

3. Modernizasiya siyasəti Azərbaycan rezidentlərinə aid xarici ölkələrdəki aktivləri də əhatə edir. Buna nümunə olaraq tərəfindən özəlləşdirilən "Petkim Petrokimiya Holding" A.Ş.-nin modernizasiyası nəticəsində "Petkim" "İstanbul Sənaye Palatası"nın

"İlk 500 böyük sənaye qurumu" sıralamasında 12-ci və Egey bölgəsi Sənaye Palatası tərəfindən açıqlanan "Egeyin ən böyük 100 sənaye qurumu" və "Ən çox ixrac edən şirkətlər" sıralamasında isə 3-cü yerdə qərar tutmuşdur. Xaricdəki rəqabətə davamlı və modern aktivlər imkan verir ki, uzunmüddətli dövəmdə sabit gəlirlər təmin olunsun. Beləliklə, modernizasiya həm də gəlir mənbələrinin diversifikasiyasına imkan yaradır.

4. Modernizasiya siyasəti sosial infrastrukturun yaxşılaşdırılmasını təmin etməklə insan inkişafı indeksinin yüksəlməsinə şərait yaradır. Təhsil və səhiyyə, habelə kommunal infrastrukturun təkmilləşdirilməsi, elektrifikasişma, qazlaşdırma və yolların çəkilişi modernizasiyanın sosial xarakterinin göstəricisidir.

5. Modernizasiya həm də klasterli xarakter daşıyır. Dövlət sənaye parklarında vergi və gömrük sahəsində stimullaşdırıcı tədbirlər, sənaye parkının infrastrukturuna təmin edilməsi, torpaq sahəsinin icarə haqqının aşağı həddində müəyyən edilməsi, güzəştli kreditlərin verilməsi və inzibati proseduraların sadələşdirilməsi yolu ilə sənayeləşmə siyasətini həyata keçirir. Bundan başqa, sənaye parklarında sahibkarlıq fəaliyyətinin səmərəli həyata keçirilməsi üçün xidmətlərin təşkili, istilik və elektrik enerjisinin, suyun və qazın təminatı, tullantı sularının axdırılması və məhsul tullantılarının yığılmasına görə güzəştli tariflərin tətbiqi də mümkündür. Bu, həm də dövlət-özal sektor əməkdaşlığına (Public Private Partnership) bir nümunədir.

Hazırda Azərbaycanda Sumqayıt kimya sənayesi parkı, Balaxanı sənaye parkı və Yüksək texnologiyalar parkı fəaliyyət göstərir.

6. Modernizasiya İKT sektorunun inkişafı və onun iqtisadiyyatın digər sahələrinə daha dərin sərəfət etməsinə də ehtiva edir. İKT-nin tətbiqi yeni infrastrukturun və yeni iqtisadi mühitin yaranmasına səbəb olmuşdur ki, bu zaman iqtisadiyyat özü də yeni forma və məzmun kəsb etmişdir. Beləliklə, iqtisadiyyatın elektronlaşdırılması da modernizasiyanın bir növü kimi səmərəliliyini artırılmasını təmin edir. Öz növbəsində iqtisadi inkişaf İKT-nin qarşısında yeni tələblər qoyur.

7. Modernizasiyanın bilik iqtisadiyyatının formalaşdırılmasında rolu mühtümdür. Qlobal informasiya cəmiyyətində biliyin əmtəyə çevrildiyi bir şəraitdə Princeton Universitetinin professoru F.Maklupun təbiri necə desək "biliklərin istehsalı və yayılması sferası" iqtisadiyyatın bir segmenti kimi fəaliyyət göstərir. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2013-cü il 24 oktyabr tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş "Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası" proqramı təhsil-tədqiqat-innovasiya üçbucağının yaranmasını nəzərdə tutur. Məsələn belə sistemli yanaşma bilik iqtisadiyyatının qurulmasını daha da sürətləndirə bilər. İnkişaf konsepsiyasına uyğun olaraq şəxs hətərəfli bilik və bacarıqların verilməsi məqsədi ilə təhsil sisteminin institusional əsasları, infrastrukturunu və insan resursları inkişaf etdirilməlidir. Təhsil insanlara texnologiyaları çevik mənimsəmək, əmək bazarında layiqli yer tutmaq və ömür boyu təhsil prosesinə qoşulmaq, sağlam həyat tərzi, ətraf mühitə münasibətdə düzgün mövqə seçmək imkanı verir.

8. Modernizasiya infrastrukturun yaxşılaşdırılması ilə Azərbaycanda istehsal olunan əmtəə və xidmətlərin maya dəyərini aşağı salır və beləliklə, iqtisadiyyatın rəqabət-qabiliyyətini gücləndirir. Dövlətin modernizasiya siyasətinə dəstək verməsi, iqtisadiyyatı birbaşa subsidiyalaşdırmaqdan daha səmərəli yoldur. Azərbaycanda bəzi böyük inhisar sahələrində (elektrik enerjisi, metroda gedəcək haqları, neftdən emal olunan əsas məhsullar, təbii qaz, su və s.) qiymətlər iqtisadi cəhətdən əsaslandırılmış deyildir.

"Azərenerji" ASC, "Azarsu" ASC, Bakı Metropoliteni, Dövlət Neft Şirkəti və s. təbii inhisarlar tərəfindən təklif edilən qiymətlər məhsul və xidmətlərin maya dəyərini müqayisədə əlverişli səviyyədə olmadıqdan, lazımi rentabelliyyəni və deməli, perspektiv

inkişafı təmin edə bilmir. Qiymət disproporsiyası resursların qeyri-rasional bölünməsinə rəvac verir və iqtisadiyyatın səmərəli fəaliyyətə problem yaradır. Bəzi tənzimləmə qiymətlər aşağı olduğundan dövlət büdcəsindən təbii inhisarlara böyük məbləğdə subsidiyalar verilir ki, bu da büdcənin sosialyönümlü olmasına problemlər yaradır. Digər tərəfdən isə ağır tənzimləmə qiymətlər optimallaşmağa gələcəkdə dövlət büdcəsi təbii inhisarları subsidiyalarda bilməyəcək və beləliklə, xarici borclanma təhlükəsi genişlənmə bilər. Əslində Azərbaycanda tənzimləmə qiymətlərin (sosial rifah halı nəzərə alınmaqla) təcridi optimallaşdırılması resursların səmərəli istifadəsi və modernizasiya üçün imkan yaradır [1, s. 113-115].

Modernləşdirmə cəmiyyətin bütün fəaliyyət sahələrində: iqtisadiyyat, sivil və mədəniyyət sahələrində köməkləndirən müasirləri keçidi özündə ehtiva etmək, əməkdaşlıqın inkişafı transformasiya olunmasından ibarətdir.

İlkin mərhələdə modernləşdirmə dedikdə sənayeləşmə, dünyəviləşmə, mexanikləşdirmə, avtomatlaşdırma, elektrifikasişma, kimyalaşdırma, cəmiyyət üzvlərinin rifahının yaxşılaşdırılması və s. məsələləri əhatə edərsə, müasir mərhələdə informasiya və kommunikasiya proseslərinin genişləndirilməsi informasişdırma, rəqəmsal texnologiyaların genişlənməsi, innovativ texnologiyaların tətbiqi, diversifikasiya, xidmət mədəniyyətinin artması, müxtəlif metodların tətbiqi və s. sahələri əhatə edir. Göründüyü kimi müasir dövrdə modernləşdirmə cəmiyyətin maddi və mədəni rifah halının yüksəldilməsinə xidmət etmək əlaqədarları əhatə edir: elm və təhsil, sosial-iqtisadi inkişaf, dayanıqlıq, elm və texnikanın vəhdəti, elmi-texniki nailiyyətlər və s.

Modernləşdirmə Ona görə də, tarixi kateqoriyadır. O, elm, təhsil, sosial-iqtisadi inkişaf və elmi-texniki tərəqqini ifadə edən kompleks prosesdir. İqtisadiyyatda və sivil həyatda müətimdə olaraq modernləşdirmə həyata keçirilərsə davamlı iqtisadi inkişafdan danışmaq da yəməz.

Azərbaycan Respublikasının iqtisadi tarixinə nəzər salsaq görərik ki, iqtisadiyyatda 1994-cü ildən başlayan dırğılıq, 2005-ci ildən dayanıqlı inkişaf, son dövrlərdə isə davamlı sosial-iqtisadi inkişafa keçmiş, neft sənayesinin inkişafı hesabına artan daxili və xarici investisiyalar nəticəsində modernləşdirməyə meyli güclənmişdir. Artıq, Azərbaycan iqtisadiyyatı innovativ texnologiyaların əsasında inkişaf yolundadır. Azərbaycan da dislokasiya olunan şirkətlər müasir texnologiyaları ölkəyə gətirərək, rəqabətə davamlı məhsul istehsalını təmin etməkdədir. Sənayedə yeni texnologiyaların tətbiqi hesabına 2005-ci ilə müqayisədə (9308,8 mln. man.) 2016-cı ildə 32300,0 mln. man yeni məhsul istehsal olunmuşdur ki, bu da həmin dövrə müqayisədə 3,5 dəfə artım deməkdir [7].

Ötən müddət ərzində keyfiyyətlı insan kapitalını yaratmaq, yaradıcı, düşüncə kadrlarını tərbiyə edilməsi, kreativ iqtisadiyyatın tələblərinə uyğun kadrlar hazırlığı, təhsil sisteminin keyfiyyətcə yenilənməsi, iqtisadiyyatın modernləşməsi hesabına iqtisadi artım və davamlı iqtisadi inkişafa nail olunması Azərbaycan iqtisadiyyatı qarşısında duran prioritet problem olaraq qalmaqdadır.

Azərbaycanın güclü sosial-iqtisadi potensialının formalaşması üzrə strateji konsepsiyaların reallaşdırılmasına istiqamətlənmiş infrastruktur siyasəti, eləcə də iqtisadi və sosial sferada onların modernləşdirilməsi bu günün aktual problemi olaraq qalmaqdadır.

2004-cü ildən başlayaraq regionların sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramlarını həyata keçirilməsi ölkədə nəhəng, modernləşdirilmiş infrastruktur layihələrin reallaşdırılması üçün zəmin yaratdı. Artıq, bu gün müasir texnologiyalarla modernləşdirilən infrastrukturlarla təmin olunan sənaye, kənd təsərrüfatı və tikinti müəssisələrinin təşkilinə xüsusi diqqət yetirilir.

Əksər neft-qaz ölkələrindən fərqli olaraq Azərbaycanda da son illərdə bu məsələlərə diqqət artırılmışdır və bir sıra tədbirlər həyata keçirilmişdir. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin 21 Oktyabr 2004-cü ildə təsdiq etdiyi "Azərbaycan Respublikasında alternativ və bərpa olunan enerji mənbələrinin istifadə olunması üzrə Dövlət Proqramı" və 2009-cu ildə Alternativ və Bərpa Olunan Enerji Mənbələri üzrə Dövlət Agentliyinin yaradılması bu istiqamətdə aparılan əsas işlərdəndir.

Azərbaycan Respublikasında "Alternativ enerji mənbələrindən istifadə olunması üzrə milli proqram"ın həyata keçirilməsi üçün tədbirlər planında qeyd edilmişdir ki, sənaye, kənd təsərrüfatı və məişət tullantılarından bio maddələrin istehsalı və təbii qüvvə elektrik stansiyalarının işlənməsi həyata keçirilməli, habelə biokütlə ilə işləyən kiçik elektrik stansiyaları layihələndirilməli və inşa edilməlidir. Lakin araşdırmalar göstərir ki, xüsusilə kənd təsərrüfatı sektorunda biokütlə enerjisindən istifadə sahəsində irəliləyiş döşür ciddi addımlar atılmamışdır.

Regionların sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramlarının həyata keçirilməsinin nəticəsi olaraq modern tipli Taxtaköprü və Şəmkiçay su anbarları kənd təsərrüfatında su təchizatı problemini və əhalinin fasiləsiz içməli su ilə təmin olunmasını həyata keçirdi. Su anbarlarında müasir texnologiyaya uyğun nəqliçici, qaza stulları və təzyiqli enerji tunelləri tikilmiş, suvarma sistemi yaratmaq məqsədi ilə dəmir-beton üzülkü kanallar tikilib istifadəyə verilmişdir. Həmin su mənbələri hesabına Göygöl, Samux və Goranboy rayonlarında 54 min ha əkin sahələrində suvarma bərpa olunmuş, 20 min ha əlavə əkin sahələri kənd təsərrüfatı üçün yararlı vəziyyətə gətirilmişdir. Şəmkiçay su anbarı vasitəsi ilə Gəncə və Şəmkir şəhərlərinə, Samux rayonunun Nəbiqəli qəsəbəsinə saniyədə 1,6 m³ su verməklə əhalinin içməli suya olan tələbatı yaxşılaşdırılmışdır. İnnovativ texnologiyalarla əhatə olunmuş bu layihələr Azərbaycanın kənd təsərrüfatı sahəsində davamlı inkişafın təmin olunmasına şərait yaratmışdır.

Davamlı enerji siyasəti əsas iki istiqamətdən ibarətdir. Bunlardan biri alternativ və bərpa olunan enerji mənbələrindən istifadənin artırılması, digəri isə enerjiyə qənaət və enerji səmərəliliyinin artırılması siyasətləridir. Hər iki istiqamət modernizasiyanı vacib şərt kimi tələb edir.

İstehsal infrastrukturunun tərkib hissəsi olan elektroenergetika infrastrukturlarının yeni texnologiyalarla modernləşdirilməsi və istifadəyə verilməsi uğurla həyata keçirilmişdir. Son illərdə gücü 1500 meqavatt olan 11 yeni, o cümlədən "Şimal" və "Cənub" elektrik stansiyaları tikilib istifadəyə verilmiş təmin edilmiş, elektrik ötürücü stansiyaların modernləşdirilməsi hesabına verilən elektrik enerjisinin keyfiyyəti yüksəlmiş, enerji itkisinin qarşısı alınaraq, enerji sistemində iş rejimi xeyli yaxşılaşmışdır.

Qabaqcıl dünya təcrübəsindən istifadə etməklə innovativ texnologiyalar hesabına Qobustan və Naxçıvanda yeni modern tipli alternativ enerji mənbələri yaradılmışdır. Qobustanda günəş və 4 külək enerji stansiyaları, Naxçıvanda günəş enerji stansiyaları qurulmuş, Bakının Pirallahı adalarında və Suraxanda günəş elektrik stansiyaları istifadəyə verilmişdir.

Azərbaycan alternativ günəş, külək və geotermal enerji mənbələrindən istifadə üçün əlverişli coğrafi mövqeyə malikdir. İnnovativ texnologiyadan istifadə etməklə digər ərazilərdə də gələcəkdə bu enerji mənbələrindən modern tipli yeni infrastruktur sahələri yaradılıb, səmərəli istifadə olunması faydalı ola bilər. Məhz, bu məqsədlə Sumqayıt şəhərində günəş modullarının istehsalı üzrə ixtisaslaşan, Alman texnologiyalı "AZGÜNTEK" zavodu yaradılmışdır.

Kənd təsərrüfatının modernləşdirilməsi bu sahədə ümumi əmil məhsuldarlığını artırmağa gətirib çıxarır. Modernizasiya aqrar sahənin texniki-texnoloji yenilənməsinin

ehtiva edir. Son illər Azərbaycanda kənd təsərrüfatı texnikasının komiyyət artımı müsbət təfərrüflərdən biridir. Azərbaycanda kənd təsərrüfatının texnika ilə təchizatında əsas xüsusiyyətlərdən biri – orta hesabla bir texnikaya düşən gücünün artırılması da diqqətə yetirilməlidir. Hazırda Azərbaycanda bir texnikaya 100 at gücü düşür ki, bu da inkişaf etmiş ölkələrlə müqayisədə 2-3 dəfə azdır. Son illər dünyada aqrar sektorun texniki təchizatının məhsuldarlığını artırma təsiri yüksəltmək üçün yeni yanaşma formalaşmışdır. Bu yanaşmaya görə, yüksək məhsuldarlıq, məhsulun itkisiz becərilməsi üçün texnikanın gücü artırılmışdır. Artıq ABS-də mühərriki minimum 300 at gücünə malik traktorlar əkin üçün, 400 at gücünə malik kombaynlar isə taxıl biçini üçün məqbul hesab olunur.

Azərbaycanda aqrar sahənin modernləşdirilməsi aşağıdakı xüsusiyyətləri ehtiva edir:

1. Modernləşmə notisiyəsində aqrar sferada kapitalın məhsuldarlığı artır;
2. Modernləşmə daha yüksək ixtisaslı əmək qüvvəsinə tələb yaradır;
3. Modernləşmə aqrar istehsalın rəqəbatqabiliyyətini yüksəldir;
4. Modernləşmə aqrar sferada yeni təşkilatı və idarəetmə mexanizminin yaradılmasına təkan verir;
5. Modernləşmə Azərbaycanın elmin müəyyən sahələrinə praktik tələbat yaradır və elmin kommersiyalaşdırılmasına töhfə verir;
6. Modernləşmə təhsil sahəsində daha praktik əhəmiyyətli ixtisaslar üzrə kadrların yetişdirilməsi üçün əsaslar yaradır və təhsil-biznes əlaqələrinin kompleks xarakter almasına stimül verir;
7. Modernləşmə zəncirvari reaksiya şəklində aqrar sahəyə xidmət edəcək iqtisadiyyatın sektorlarının inkişafını təmin edir;
8. Modernləşmə aqrar sahənin ixrac imkanlarını genişləndirir;
9. Aqrar sahənin modernləşməsi regionların sosial-iqtisadi inkişafını sürətləndirir;
10. Modernləşmə xarici investisiyaların aqrar sahəyə axını üçün zəmin yaradır;
11. Modernləşmə aqrar sahədə işçi qüvvəsinə olan tələbatı azaldır və bələhəlik, urbanizasiya üçün şərait yaradır.

Biliklərə əsaslanan iqtisadiyyatın inkişafı şəraitində aqrar sahənin modernləşdirilməsi aşağıdakı infrastrukturun inkişafını zəruri edir:

1. İnnovasiyaların transferi mərkəzləri (Qazaxıstan təcrübəsində sınaqdan keçirilib) və biznes inkubatorların yaradılması (Rusiyanın müxtəlif regionlarında yaradılıb) və inkişafı;
2. Aqrar innovasiyaların transferi şəbəkəsinin inkişafı və milli və qlobal səviyyədə inteqrasiyası;
3. ABS təcrübəsindən istifadə edərək aqrar sahədə vençur fondların yaradılması və inkişaf etdirilməsi;
4. Aqrar-innovativ klasterlərin yaradılması üçün apstrim (upstream) və dounstrim (downstream) istiqamətlərin kompleks inkişafı;
5. Aqrar innovasiyalara dövlət dəstəyi mexanizminin formalaşması və vahid informasiya sisteminin yaradılması;
6. Elektron kənd təsərrüfatı infrastrukturunun yaradılması və inkişaf etdirilməsi.

Aqrar sahədə innovativ fəaliyyətin effektiv inkişafını təmin edən kompleks tədbirlər (elmi tədqiqatların aparılmasından başlayaraq, elmi nəticələrin tövriyyə yoxlanmasından istehsalə təbiiqinə və səmərəli ölgülməsinə qədər) həyata keçirilməlidir. Bəla yanaşma innovativ fəaliyyətin ayrı-ayrı istiqamətləri üzrə müxtəlif sahibkarlıq formalarının inkişafını təmin edə bilər [1, s. 116-119].

Müasir dövrdə ölkəmizdə iqtisadi siyasətin əsas prioritetlərindən biri inkişafın innovasiyalı tipinə keçidi reallaşdırmaqdan ibarətdir. Bu məqsədlə ölkədə innovasiyalı

məhsul istehsalçıların sayını artırmaq, innovasiyalı məhsul istehlakçılarının davranışına üstünlük vermək, innovasiyalı məhsul istehsalçıları ilə istehlakçıları arasında qarşılıqlı əlaqəni gücləndirmək Milli iqtisadi siyasətə əsas aparıcı istiqamətlərindən birini təşkil edir və etməkdədir. Bütün bunlar isə davamlı sosial-iqtisadi inkişafda innovasiya siyasətinin əsas məhiyyətini özündə ehtiva edir.

Azərbaycanda iqtisadi inkişafın davamlılığını təmin olunmasında həyata keçirilən islahatlar, əsasən iqtisadiyyatın investisiyalı tipindən innovasiyalı tipinə keçid istiqamətinə yönəlmis islahatlardır. Innovasiya prosesi əsasən davamlı iqtisadi inkişafa nail olmaq üçün əlmi biliklərə və qabaqcıl texnologiyalara əsaslanaraq istehsal olunmuş məhsulların təklifini irəli sürmək, innovasiyalı məhsul istehsalçıların müasir, yenilikçi innovasiya ilə əhatə olunmuş bazarlara sərbəst daxil olması mexanizmini daima inkişaf etdirib, təkmilləşdirmək vacib və əhəmiyyətlidir. Bunun üçün innovasiyalı bazarın formalaşdırılması, onun təşkili-təbiiqə bazasının yaradılması, inkişafı və təkmilləşdirilməsi istiqamətində mühüm işlər görülməkdədir. Bu işlər çərçivəsində on mühüm olanı davamlı iqtisadi inkişafın təminatçısı olan innovasiya proseslərinin iştirakçılarını relevant informasiya xidməti ilə təmin etməkdən ibarətdir. Ona görə ki, informasiyanı bazar subyektləri arasında düzgün və məqsədlilə paylaşdırmaq innovasiya prosesinin əhatəli şəkildə həyata keçirilməsi ilə nəticələnir.

Ölkəmizdə innovasiya siyasətinə hökumət orqanları tərəfindən göstərilən diqqət və qayğı, eləcə də dövlət başçısı cənab İlham Əliyevin sərəncamı ilə "Azərbaycanda Vətəndaşlara Xidmət və Sosial İnnovasiyalar üzrə Dövlət Agentliyi"nin yaradılması və onun uğurlu fəaliyyəti bu sahənin ölkə iqtisadiyyatının strateji inkişafında no qədərdə vacib və zəruri olduğunu bir daha göstərir. Bu Agentliyin yaradılmasında əsas məqsəd ondan ibarətdir ki, müasir innovasiyalı təbiiqə etməklə vətəndaşlara dövlət qurumları tərəfindən göstərilən xidmətlərin daha keyfiyyətlilə və rahat şəkildə həyata keçirilməsi mümkün olsun. Şübhəsiz, bütün bunların reallaşdırılması dövlət idarəçiliyində yeni mərhələdir və yüksək peşə vərdislərinə yiyələnmiş gənc kadrların yetişməsinə də böyük tökən verəcəkdir.

Azərbaycan dövləti tərəfindən həyata keçirilən innovasiya siyasəti respublikamızda mövcud olan davamlı iqtisadi inkişafın və rəqəbətliliyinin daha da möhkəmləndirilməsini təmin etmək üçün dünyada mövcud olan ən yeni ideyaların, əlmi biliklərin, texnologiya və məhsulların iqtisadiyyatın müxtəlif istehsal sahələrinə, habelə, ümumiyyətlə ölkəmizin idarəetmə sistemində təbiiqə edilməsinə yönəlir. Ölkəmizin inkişafı üçün olduqca əhəmiyyətli rola malik olan bu mühüm prosədə dövlət tərəfindən elmi-texniki tərəqqinin yenilikləri nəzərə alınır, müasir elmi tədqiqatların aparılması diqqət artırılır. Təsəffüf deyil ki, Azərbaycanın son illər artan maliyyə imkanları ölkə rəhbərliyi tərəfindən innovasiya texnologiyalarının inkişafına xidmət edən təhsil və elm sahələrində diqqətin artırılması ilə müşahidə olunur.

Son illərdə Azərbaycanın özünə məxsus telekommunikasiya peykinin istehsalı və orbitə göndərilməsi bu sahədə parlaq tarixi bir hadisə olmaqqa yanaşı, innovasiya, yeni texnologiyaların inkişaf etdirilməsi və təbiiqə istiqamətində ölkəmizdə aparılan məqsədyönlü işlərin nəticəsidir.

Son dövrlərdə sosial-iqtisadi inkişaf siyasətini əhatə edən silsiləli "Dövlət Proqramları"nın həyata keçirilməsi ölkədə dinamik sosial-iqtisadi inkişafın təmin olunmasına, bu sahədə öldə olunmuş nailiyyətlərin daha da möhkəmləndirilməsinə xidmət etmişdir. Nəticədə, ölkəmizdə davamlı sosial-iqtisadi inkişaf təmin edilmişdir.

Azərbaycanda davamlı iqtisadi inkişafın qorunub saxlanılması nəticəsində beynəlxalq aləmdə mövqelərin möhkəmləndirilməsi və sosial həyatın bütün sahələrində müə-

rəqqi islahatların aparılması istiqamətində çoxsaylı addımlar atılmışdır. Artıq, dünya birliyinə yaxından inteqrasiya olunan müstəqil Azərbaycan Respublikasındakı bütün proseslər xalqımızın milli mentalitetinə və dövlətçilik prinsiplərinə uyğun olaraq dünya birliyinin, nüfuzlu beynəlxalq təşkilatların rəyləri nəzərə alınmaqqa müasir dövür tələbləri səviyyəsində qurulmaqdadır.

Makroiqtisadi göstəricilərin dinamikası davamlı inkişafın ötən il uğurlu təmin olunmasını müəyyən edir. Belə ki, 2016-cı ildə ÜDM-nin həcmi artaraq 60393,6 milyard manata çatmış və 2015-ci ilə müqayisədə real artım 11% təşkil etmişdir [7].

Davamlı iqtisadi inkişafın təmin edildiyi 2017-ci ildə öldə öldə böyük nailiyyətlər ölkə iqtisadiyyatının davamlılığının daha da güclənməsinə, onun çoxşaxəli inkişafına və keyfiyyətlə baxımından təkmilləşməsinə tökən vermişdir.

Son illərdə aparılan iqtisadi islahatların nəticəsi olaraq qeyri-neft sektorunda artım təxminən 10 faiz, inflyasiya isə cəmi 2,4 faiz olmuşdur. Əhalinin pul gəlirlərinin inflyasiyanı 3 dəfədən çox üstələməsi, son illərdə qeyri-ərzaq məhsullarının əmtəə dövriyyəsinin ərzaq məhsullarının əmtəə dövriyyəsinə nəzərən çarpacaq dərəcədə üstələməsi və təndəşlərin rifah halının xeyli yaxşılaşdırılması göstərir. Bu müddət ərzində innovasiya xarakterli texnologiyaların təbiiqə davam etdirilməsi, yeni müəssisələr yaradılması, müəssisələrin istehsal potensialı artırılması, ölkə sanayesində 2,7 dəfə artım qeydə alınmışdır. Sənaye məhsulunun ümumi həcmində qeyri-dövlət müəssisələrinin məhsulunun payı 85 faiz təşkil edir. Bütün bunlar sanayədə işğuzar fəallığın artmasına, yeni iş yerlərinin açılmasına, kiçik sahibkarlığın inkişafına güclü tökən vermişdir.

Sonayenin maşınqayırma, metallurqiya, kimya, mebel, toxuculuq, qida və digər sahələrdə dinamik artım baş vermiş, dünya iqtisadiyyatının böhranla üzlaşdığı dövrdə belə, Azərbaycan sanayesinin qeyri-neft sektorunda inkişafa nail olunmuşdur. Qeyri-neft sektorunun davamlı inkişafını təmin etmək, ölkədə innovativ və yüksək texnologiyalar əsasında rəqəbat qabiliyyətlilə sənaye istehsalının inkişafı üçün mümbit şərait yaratmaq, müasir texnologiyalara əsaslanan sənaye müəssisələrini təşkil etmək, əhalinin istehsal sahəsində məşğulluğuna artırmıq istiqamətində Sumqayıt Texnologiyalar Parkının, Sumqayıt Kimya Sənaye və Balaxanı Sənaye Parklarının, Yüksək Texnologiyalar Parkının yaradılması və s. mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Kənd təsərrüfatı sahəsində ərzaq təhlükəsizliyinin təmin olunması üçün bitkiçilik və heyvandarlıq sahələri inkişaf etdirilmiş, ərzaq məhsulları ilə özünü təminatmə səviyyəsi daha da yaxşılaşdırılmışdır.

Regionların sosial-iqtisadi inkişafına dair dövlət proqramlarında nəzərdə tutulmuş tədbirlərin həyata keçirilməsi, kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalçıların istifadə etdikləri yanacaq, motor yağlarının və mineral gübrələrin dəyərini artı hesabla 50 faizinin dövlət tərəfindən ödənilməsi, eləcə də dövlət büdcəsinin vəsaiti hesabına buğda istehsalının stimullaşdırılması məqsədilə yardım verilməsi, toxumculuq və damazlıq işləri üzrə müəyyən işlərin görülməsi, aqroservis xidmətlərindən güzəştli qiymətlərlə istifadə, Azərbaycan Respublikasının Sahibkarlığa Kömək Milli Fondu və Kənd Təsərrüfatı Kreditləri üzrə Dövlət Agentliyi tərəfindən kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalçılarına verilmiş güzəştli kreditlər kənd təsərrüfatı istehsalı sahəsində ilbəd dinamik inkişafın öldə edilməsini təmin edən amillərdən olmuşdur.

Kənd təsərrüfatının ümumi məhsulu son 10 ildə 2 dəfə, taxıl istehsalı 50 faiz, kartof istehsalı 35 faiz, tərəvəz 30 faiz, bostan məhsulları 35 faiz, meyvə və giləmeyvə 51 faiz, üzüm istehsalı isə 3 dəfə artmışdır [7].

İri ölöl taxılçılıq təsərrüfatlarının ölkənin rayonlarında yaradılması istiqamətində işlər aparılır və hazırda bölgələrdə onlarca özel fermer təsərrüfatları fəaliyyət göstərir.

Aqrar sektordə emalçılar ilə istehsalçılar arasında kooperasiya münasibətlərinin

möhkəmləndirilməsi, fermerlərin dövlətin dəstək mexanizmlərindən daha səmərəli istifadə etməsi məqsədilə regionlarda 50 başlıq südlük cins iribuynuzlu təsərrüfatların yaradılması başlanılmışdır.

Yerli istehsal sahələrinin yenidən qurulması və uğurla həyata keçirilən aqrar islahatların aparılması bir sıra yerli qida məhsullarının istehsalının artmasına və ölkəmizə idxalının azalmasına səbəb olmuşdur. Yerli məhsullar daxili bazarımızı zənginləşdirmiş, əsas qida məhsullarına idxaldan asılılığımızı azaltmışdır. Ölkənin sahibkarlıq sektorunun inkişaf göstəricilərinin dinamikası həyata keçirilən iqtisadi islahatların və təbii edilən innovativ texnologiyaların uğurlu nəticələrinin ayanı təsdiqdir.

Son illərdə sahibkarlığın inkişafına dövlətin maliyyə dəstəyi daha da yaxşılaşmış, güzəştli kreditlərin həcmi əhəmiyyətli dərəcədə artmışdır. Sahibkarlıq fəaliyyətinin dəstəklənməsi və bu sahəyə dövlət qayğısı artırılmışdır.

Ötən müddət ərzində ölkənin müxtəlif bölgələrində müntəzəm olaraq təşkil edilmiş biznes forumlar yerli və müxtəlif ölkələrdən yerli və adamları, sahibkarlar arasında məarifi-öndəriş üçün təşkilinə, onların məlumat əldə etmə imkanlarının genişləndirilməsinə, ölkə regionlarının mövcud təbii və əmək resurslarından səmərəli istifadə edilməsi, habelə xarici investisiyaların cəlb edilməsi prosesinin dəstəklənməsinə müsbət təsir göstərmişdir.

Qeyri-neft sektorunun inkişafına üstünlük verilməsi dövlətin iqtisadi siyasətinin əsas istiqamətlərindən birini təşkil edir. Buna görə də müasir tələblərə cavab verən istehsal, sosial və bazar infrastrukturunu şəkəksizliyin yaradılması, həmçinin səmərəli təsərrüfatçılıq və müntəzəm idarəçilik üsullarından istifadə hallarının genişləndirilməsi zərurət kəsb edir. Bu baxımdan ölkəmizdə nəzərdə tutulmuş proqramlar əsasında həyata keçirilən iri miqyaslı bütün sosial-iqtisadi, mədəni və digər sahələri əhatə edən nəhəng infrastruktur layihələri reallaşdırılmış, Azərbaycanın enerji təhlükəsizliyi tam təmin edilmiş, ərzaq məhsullarına olan daxili tələbatın yerli istehsal hesabına ödənilməsinə nail olmaq istiqamətində mühüm addımlar atılmışdır.

Qeyri-neft sektorunun gələcək illərdə də inkişafını təmin etmək üçün ciddi addımlar icra edilir və növbəti illərdə də davam etdiriləcəkdir.

Aqrar sahənin infrastruktur obyektlərinin innovativ yolla davamlı inkişafı, modernləşdirilməsi və ərzaq təhlükəsizliyinin səmərəli təmin edilməsi də qarşıda duran prioritet məsələlərdən biridir. Bütövlükdə, bu sahədə kond təsərrüfatı məhsullarını əmal edən bölmələrin inkişafının stimullaşdırılması, onların ixracına dövlət himayəsinin artırılması, maliyyə-kredit xidmətlərinin genişləndirilməsi, daxili və xarici investisiyaların təşviqi sisteminin təkmilləşdirilməsi daxili bazarın yüksək keyfiyyətli ərzaq məhsulları ilə təmin edilməsi məqsədilə zəruri tədbirlərin həyata keçirilməsi, o cümlədən beynəlxalq tələblərə uyğun standartların hazırlanması, bu sahənin inkişafı ilə bağlı fundamental elmi-tədqiqat işlərinin dövlət tərəfindən dəstəklənməsi, həmçinin kənd potensialının gücləndirilməsi mühüm məsələ kimi qarşıda durur. Bunlarla yanaşı, kənd təsərrüfatı və əmal sənayesi məhsullarının ixracını təmin edən potensial imkanların düzgün müəyyənləşdirilərək istifadə olunması, bu sahədə ekoloji cəhətdən beynəlxalq standartlara cavab verən məhsulların həcmi asanlıqla artırmaqda onların rəqabət qabiliyyətinin yüksəldilməsi məsələləri də aktuallaşdırılıb. Bu sahədə həyata keçirilən uğurlu islahatların nəticəsində müsbət irəliləyişlərə nail olunmuşdur.

Bələliklə, aparılan araşdırmaların nəticəsi olaraq, belə qənaətə gəlmək olar ki, innovasiya proseslərinin təbiiq milli iqtisadiyyatın davamlı inkişafında mühüm və əhəmiyyətli rola malikdir.

İnfrastrukturların modernləşdirilməsi məqsədi ilə nəzərdə tutulan innovasiya fəa-

liyyətinin investisiyalaşması proseslərinin tənzimlənməsi bu və ya digər sahənin kreditləşdirilməsi vəziyyətindən asılıdır. Həmin kreditləşmədə dövlətin fəal iştirakı innovasiya bazarında fəallığa müsbət təsir edir. İstehsal, sosial və bazar infrastrukturlarının investisiya layihələrinə ayrılan vəsaitlərin səmərəliliyinin qiymətləndirilməsi zamanı aşağıdakılardan nəzərə alınması zəruridir: bazarın konkret seqmentində konyunkturının əsas xarakteristikaları;

– konkret sahənin məhsuluna tələbdə, buraxılan məhsulun həcmi və çeşidində baş verən dəyişikliklər;

– istehsalın resurs təminatında, o cümlədən maddi və intellektual resursların qiymətindəki tələddüdlər;

– məhsulun və onun son istehlakçıya çatdırılması prosesinin rəqabətə davamlılığında innovasiyaların yeri və rolu;

– istehsalda miqyas effektiyinə reallaşması vəziyyəti, o cümlədən, məhsul buraxılışının artması müqabilində şərti-daimi məsrəflərin dəyişməsi trayektoriyası və s.

Yeri gəlmişkən, adətən, sözün haqiqi mənasında yeni keyfiyyət səviyyəsinə nəzərdə tutulan innovasiyaların investisiyalaşması zəruriliyini ananəvi göstəricilər sistemi ilə əsaslandırmaq olduqca problemli olur. Odur ki, zənnimizcə innovasiyalar statistikasının daha sürətli formalaşdırılması istiqamətində elmi-metodoloji və empirik araşdırmalar sürətləndirilməlidir. Qabaqcıl ölkələrdə innovasiya siyasətinin həyata keçirilməsi təcrübəsi göstərir ki, elmi ideyanın texnoloji reallaşması və kommersiyalaşmasının informasiya təminatının, ümumilikdə innovasiyalar statistikasının formalaşdırılmasına analogiyalara əsaslanmaq, heç də həmişə lazımı səmərə vermir. Sənayedə riskli innovasiya layihələrin həyata keçirilməsi qloballaşma proseslərinin intensivləşməsi, paralel fəaliyyətlərin nadir hal olmaması faktına xüsusi diqqət yetirməyi tələb edir. Məsələ ondadır ki, sürətləndirən inteqrasiya prosesləri, çoxaspektli qloballaşma amilinə rəqabət və risk müstəvisində baxmağı həyatı əhəmiyyətli məsələyə çevirmişdir. Digər tərəfdən innovasiya fəallığının qeyri-qənaətbəx səviyyəsi sənayedə, əksər hallarda, demək olar ki, nönci iracyonlu inkişaf, hətta daxili bazarı hesablanmış fəaliyyətə belə imkan vermir. Nəticədə daxili istehsal və resurs potensialından bu və ya digər dərəcədə istifadə prosesi rəngliyi, ayrı-ayrı istehsalçı subyektlərinin iflasi təhlükəsi yaranır.

Innovasiyaları investisiya proseslərinin dəstəklənməsində intellektual mülkiyyətin qorunması, normativləşməsi və standartların hazırlanması prosesinin sadələşdirilməsi, gömrük-vegi stimullaşdırılması, antiinhisar tədbirləri və haqsız rəqabətə mübarizə istiqamətləri ön planda olmalıdır. Innovasiya fəaliyyətinin və sənaye istehsalının innovativliyinin konseptual məsələlərinin həllində, adekvat innovasiya siyasətinin həyata keçirilməsinin elmi-nəzəri, metodoloji, texniki, texnoloji və digər aspektlərində uğurlu mükəmməl informasiya təminatı sayəsində mümkündür. Bu baxımdan ideyaların kommersiyalaşmasının bütün mərhələlərini əhatə edən informasiya xidmətinin təşkili aşağıdakı tələblərə cavab verməlidir:

– innovativ fəaliyyətin sahə və ərazi istiqamətləri qarşılıqlı əlaqədə əsaslandırılmalı;

– ideyaların kommersiyalaşmasının texnoloji-iqtisadi mərhələlərində interaktiv rejim, istisnasız olaraq təbiiq edilməli;

– informasiya münasibətləri kreativ xarakterli olmaqla, əhəmiyyətli informasiya sistemlərində fəaliyyət prinsipləri ilə ziddiyyət təşkil etməməlidir. Sənayedə innovativ fəaliyyət istehsal fəaliyyətinin miqyası, intensivliyi və ekoloji təmizliyi amilləri arasında münasibətlərin qarşılıqlı qiymətləndirilməsini tələb edir.

Tədqiqatlar və əldə olunmuş təcrübə göstərir ki, sadalanan amillər arasında müvafiq olan qarşılıqlı əlaqələrin birmənalı şəkildə qiymətləndirilməsi heç də həmişə mü-

kün deyildir. Sənyədə miqyas və intensivlik, intensivlik və ekoloji təmizlik amillərinin ziddiyyətli təsiri heç də nadir hal deyildir. Haqqında danışılan ziddiyyətli məqamlar, əsasən resursqoruma və həyat keyfiyyəti meyarları baxımından yaşama zamanı əyani təzahürlərə malik olur.

Yuxarıda göstərilənləri ümumiləşdirək, qeyd edək ki:

– innovativ düşüncə tərzii qədimliklə yeniliyin üzvi vəhdətini nəzərdə tutan birgə yaşayış meyarlarının öna çəkilməsini nəzərdə tutur;

– innovasiya fəaliyyətinin səciyyələndirilməsində sadələşdirilmiş yaşama yolverilən deyildir. Çünki innovasiya fəaliyyəti mürəkkəb və çoxsaylı subyektlərin birbaşa və ya dolaylı yolla iştirak etdiyi fəaliyyət növüdür;

– innovasiya fəaliyyətinin, sözün həqiqi mənasında bazarayönlümlü olması, onun maliyyə təminatının mühüm şəhətidir;

– hazırda davamlı iqtisadi inkişafın infrastruktur problemlərinin həllinə yönəlməmiş innovasiya məsələlərinə diqqət artırılmalı, nəzəri və metodoloji-praktik aspektlərə vahid kontekstdə baxılmalıdır.

Ölkədə innovasiya fəallığının artırmaq və innovativ texnologiyadan istifadə etməklə infrastrukturların modernləşdirilməsini stimullaşdırmaq məqsədi ilə aşağıdakı tədbirlərin həyata keçirilməsi üçün dövlət dəstəyi ilə yanaşı müvafiq qanunvericilik bazasının yaradılması məqsəduyğundur:

– Ölkədə davamlı iqtisadi inkişafı təmin edən innovativ infrastrukturların yaradılması məqsədi ilə elm və istehsal sahələri arasında əlaqə münasibətlər qurulmalıdır ki, elmi araşdırmalar yalnız istehsal sahələrinin sifarişləri əsasında, istehsal ehtiyaclarının ödənilməsi istiqamətində aparılsın və əldə edilən nəticələr birbaşa istehsalata tətbiq edilsin;

– Maddi istehsal və ona xidmət edən infrastruktur sahələrinə innovativ texnologiya tətbiq etməklə, rəqəbətqabiliyyətlili məhsul istehsalının stimullaşdırılması təmin edilsin;

– İnnovativ sahibkarlığın inkişaf etdirilməsi və yeni fəaliyyət növlərinin və məhsullarının inkişafı üçün əlverişli mühit yaradılması ilə yanaşı, qabaqcıl texnologiyaların transferi və mənimşənilməsi istiqamətində tədbirlərin gücləndirilməsi, elmtutumlu məhsulların və texnologiyaların işlənilməsi və tətbiqi üçün texnoparklar və innovasiya zonaları yaradılması təmin edilsin;

– Qabaqcıl dünya təcrübəsindən istifadə etməklə Azərbaycanda informasiya cəmiyyətinin tələblərinə uyğun olaraq yeni bilik və texnologiyaların istifadəsini, mənimşənilməsi və yayılmasını təmin edən milli innovasiya sistemini formalaşdırılması təmin edilsin.

Fikrimizcə, perspektivdə ölkədə infrastrukturların inkişafı və modernləşdirilməsi üçün innovasiya fəaliyyətinin stimullaşdırılması prioritet istiqamət kimi müəyyən edilə bilər.

Beləliklə, yuxarıda qeyd edilən sahələrin inkişaf etdirilməsi ölkənin sosial-iqtisadi inkişafının yeni səviyyəyə qalxmasına imkan verər və davamlı sosial-iqtisadi inkişafın təmin olunmasına şərait yaradar.

ƏDƏBİYYAT

1. Qasımlı V. İqtisadi modernizasiya. Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Strateji Araşdırmalar Mərkəzi. Bakı, 2014, 311 s.
2. Məmmədov İ.S., Əhmədov T.M. İnnovasiya yönümlü investisiyaların təkmişləşdirilməsi istiqamətləri // AMEA-nın Xəbərləri. İqtisadiyyat seriyası, 2017, № 1, s. 45-50.
3. Əliyeva G.O. İnnovasiya və investisiya siyasətinin prioritetlərinin birgəliyi və sənayenin davamlı inkişafı // AMEA-nın Elmi əsərlər toplusu, 2015, № 2, s. 124-130.

4. Eyvazova N.K. Regionlarda innovasiyalı istehsalın təşkilinin zəruriliyi // AMEA-nın Elmi əsərlər toplusu, 2017, № 2, s. 88.
5. Aliyev İ.H. Qloballaşma şəraitində aqrar sahənin dayanıqlı inkişafını təmin olunmasının sosial-iqtisadi problemləri. Bakı: Elm, 2008, 391 s.
6. Məmmədov H.Ə. Milli iqtisadiyyatın dayanıqlı inkişafında innovasiyaların rolu // NDU. “Naxçıvan MR iqtisadiyyatının innovativ inkişaf istiqamətləri, Elmi-praktiki konfrans materialları. Naxçıvan: Qeyrət, 2015, s. 33-36.
7. www.azstat.or

Гасан Мамедов

МОДЕРНИЗАЦИЯ ИННОВАЦИОННЫМ ПУТЕМ ИНФРАСТРУКТУРЫ НА ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКИХ СУБЪЕКТАХ

В статье говорится о модернизации инфраструктуры на предпринимательских субъектах инновационным путем. Здесь раскрываются инновация и модернизация, их значение и элементы содержания. Показывается, что модернизация, охватывая обновление устаревших основных средств и создание новой инфраструктуры, служит повышению конкурентоспособности экономики и улучшению социального благосостояния людей.

В то же время в статье упоминается ряд характерных особенностей политики модернизации Азербайджанского государства. Отмечается, что модернизация, включая в себя переход устаревшего к современному во всех сферах деятельности общества – экономике, политике и культуре, состоит из трансформации цивилизации в развитие.

Говорится также о влиянии политики модернизации на развитие инфраструктуры в промышленности и в сельском хозяйстве и указывается, что внедрение модернизации в промышленности и в сельском хозяйстве приводит к увеличению производительности в этих отраслях. Также отмечается, что модернизация в аграрной отрасли включает в себя обновление техники и технологий в этой отрасли.

В итоге отмечается, что модернизируя инфраструктуру путем инновации на предпринимательских субъектах, можно обеспечить создание условий для длительного социально-экономического развития.

Ключевые слова: *Иновация, модернизация, инфраструктура, устаревание, современность.*

Hasan Mammadov

THE INNOVATIVE MODERNIZATION OF INFRASTRUCTURE ON ENTREPRENEUR ENTERPRISES

The paper is about the innovative modernization of infrastructure on entrepreneur enterprises. Here, innovation and modernization, their essence and content elements are explained. It is shown that modernization serves to improve the competitiveness of the economy and improve people's social well-being, including updating old-fashioned fixed assets and creating new infrastructure.

At the same time, the article outlines a number of specific features of the modernization policy of the Azerbaijan state. It is noted that modernization is in all spheres of activity of the society: the transformation of civilization into development, involving the transition from the old to the modernity in the fields of economics, politics and culture.

The impact of modernization of industry and agriculture on the development of infrastructure is pointed out and the application of modernization in agriculture and industry leads to increased productivity in these areas. It is also noted that modernization in the agrarian sphere involves technical and technological renewal in this area.

It is noted in the end that it is possible to create sustainable conditions for sustainable socio-economic development by modernizing infrastructure through innovation entrepreneurship.

Key words: *innovation, modernization, infrastructure, old-age, modernity.*

(İqtisad üzrə elmlər doktoru, professor Ağarza Rüstəmov tərəfindən təqdim edilmişdir)